

У БРЮСЕЛІ ОБГОВОРИЛИ ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ЦЕНТРІВ ДОСЛІДЖЕННЯ САМВИДАВУ В ЄВРОПІ

Олесь ОБЕРТАС

З 29 по 30 березня 2010 р. у Брюсселі проходила міжнародна конференція з питань вивчення й дослідження опозиційних рухів 1960–1990-х років під назвою «Суспільна пам'ять та самвидав у країнах Центральної та Східної Європи».

Учасниками конференції стали такі знані фахівці у цій ділянці досліджень, як Олена Струкова (Російська державна історична бібліотека, Москва, Росія), Артур Йозвік та Алісія Вензерз-Глуза («Карта-центр», Варшава, Польща), Дмитро Кокорін («Меморіал», Москва, Росія), Ян Кула та Вільям Пречан (Чеський документальний центр, Прага, Чехія), Андре Людке (Центр комп'ютерних технологій Бременського університету, Німеччина), Ян Новак (Фундація Libri Prohibiti, Прага, Чехія), Дмитро та Тетяна Притикини («Меморіал», Санкт-Петербург, Росія), Мануела Пуц, Сузанна Шатенберг, Манфред Зеллер (Інститут із вивчення історії Східної і Центральної Європи, Бремен, Німеччина), Сілке Рухманн та Вольфрам Селло (Архів Роберта Хавеманна, Берлін, Німеччина), Ольга Заславская (Архів Центрально-Європейського університету «Відкрите суспільство», Будапешт, Угорщина) та інші науковці.

Україну на конференції представляв директор Музею-архіву українського самвидаву при видавництві «Смолоскип» Олесь Обертас, який висловив доповідь про стан досліджень дисидентського руху в Україні та презентував свою книгу «Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і –

початок 1970-х років)», котра вийшла друком у видавництві «Смолоскип».

Також відбулася зустріч із представниками Європейського Союзу Марією Теофілатовою та Робертом-Жаном Смітсом, з якими обговорювалася можливість фінансування Євросоюзом розвитку роботи архівних та документальних центрів у Центральній та Східній Європі, які вивчають самвидав та опозиційні рухи, а також створення загальноєвропейського довідково-пошукового Інтернет-ресурсу із матеріалів національного самвидаву.

Справа в тому, що на сьогодні всі наукові інституції описують і створюють каталоги самвидаву за власними стандартами та програмами, створюючи певні складнощі для міжнародних дослідників. Різниця в підходах до збереження й опису документів, відсутність науково-довідкових апаратів до колекцій в Інтернеті, різномовна підтримка існуючих веб-сайтів утруднюють дослідження першоджерел. Тож надзвичайно потрібна більша інтеграція та співпраця архівних установ у різних країнах.

За умови отримання фінансової підтримки від Європейського Союзу, має розпочатися масштабний проект, що одержав назву «Research Infrastructures – The International Samizdat [Research] Association (ISRA)».

Започаткування проекту продиктовано необхідністю створення більш сприятливих умов для наукового співтовариства як у плані забезпечення доступу до існуючих колекцій самвидаву, так і для подальшого стимулювання досліджень у даній галузі історичної науки.

Метою цього проекту є об'єднання механізмів досліджень та опису документів самвидаву та опозиційного руху другої половини ХХ ст. у різних національних архівах і створення єдиної європейської архівної Інтернет-мережі. Спільний Інтернет-ресурс дозволить, по-перше, забезпечити доступ до електронних колекцій (а надалі й до окремих документів) самвидаву та «наволокам самвидавних» матеріалів, а по-друге, стане важливим інформаційним джерелом і засобом спілкування для різних організацій, фахівців і вчених різних дисциплін, що цікавляться питаннями недавнього тоталітарного минулого.

Передбачається створення єдиної пошукової системи зі спільним інтерфейсом різними європейськими мовами, а також вирішення конкретних робочих завдань у діяльності архівів (опис самвидавних фондів, створення довідково-пошукових каталогів і показників, створення тематичних виставок, видання книг та збірників досліджень самвидаву тощо). У проекті можуть взяти участь усі зацікавлені

організації, архіви і бібліотеки, а також колекціонери, дослідники і вчені.

Одним з головних завдань є забезпечення відповідного збереження і доступу до документів самвидаву. Вирішення цього завдання ускладнюється тим,

нується створення бібліографічної бази даних з опцією перегляду в електронному режимі повних текстів представлених публікацій та матеріалів.

Музей-архів українського самвидаву при видавництві «Смолоскип» входить до числа десяти основних партнерів цього багатообіцяючого проекту та докладе всіх зусиль, щоб наші плани з інтеграції теми українського опозиційного руху в європейський контекст були втілені. Таким чином, зараз Музей-архів українського самвидаву має шанс реалізувати свою давню мрію – стати вагомим архівно-дослідницькою установою європейського значення.

Музей-архів запрошує до співпраці всі зацікавлені організації, архіви та бібліотеки, колекціонерів, дослідників, вчених та всіх охочих, хто зацікавлений в обміні досвідом, методами організації пошуково-довідкових систем, ідеями щодо стратегій дослідження та вивчення самвидаву та опозиційних рухів у країнах Східної та Центральної Європи 1960–1990-х рр. Тож закликаємо всіх охочих висловлювати власні думки та рекомендації стосовно розвитку та втілення в життя проекту.

За додатковою інформацією просимо звертатися до Олесь Обертаса, директора Музею-архіву українського самвидаву при видавництві «Смолоскип», obertas@bigmir.net. □

Олесь Обертас директор Музею-архіву українського самвидаву при видавництві «Смолоскип» виступає на Міжнародній конференції в Брюсселі

що нині документи самвидаву розсіяні по цілому світу. Відносно великі колекції зберігаються в більш ніж 50 організаціях, розташованих у різних країнах світу, і далеко не всі з них є архівами в прямому розумінні цього слова, і, відповідно, далеко не всі інституції забезпечують належну якість збереження цих безцінних матеріалів.

Крім того, база даних проекту «Research Infrastructures – The International Samizdat [Research] Association (ISRA)» передбачає можливість включення інформації про приватні колекції самвидаву і про окремих експертів, що працюють у наукових галузях, пов'язаних із вивченням самвидаву. Пла-

політичний оглядач

Політика уповільненої дії

Петро ВОЗНЮК

Перші кроки переможців президентської кампанії-2010 та загальний політичний контекст нинішньої весни виявили чимало знакових моментів, які мали би стати попередженням на майбутнє для кожного по-справжньому небайдужого та вдумливого спостерігача.

Так, монополізація системи влади, втілена в освяченій високом іменем «Конституційного» Суду зміні правил формування урядової коаліції та відтермінуванні місцевих виборів, створює вкрай небезпечні прецеденти. Найприкріше, що ці політичні «міни уповільненої дії» закладено не тільки під чинного гла-

ву держави та свіжоспечену парламентську більшість, а насамперед під українську державність загалом. Тож опозиційним нині політичним силам насправді нема чого зловтішатися – адже вже завтра на місці монструозної олігархії можуть опинитися вони самі. До того ж, якщо бути відвертими, початок «політико-правовий» вахханалії було покладено ще за часів «помаранчевої» влади, а нинішні керманічі просто доводять розпочате їхніми попередниками до свого логічного завершення – тобто до цілковитого абсурду. І особисто я не здивуюся, якщо після 30 травня (дата, коли мали би відбутися безпідставно перенесені місцеві вибори) десь у Трипіллі або Гуляйполі станеться постмодерний рیمейк

старої доброї отаманщини під гаслами невизнання «незаконної влади». Й, до речі, можливі ініціатори заколотів будуть абсолютно праві! Наших недолугих нововладців, які звалили буквально на кожному кроці плодити правові та управлінські колізії рівня державної зради, наразі рятує лише те, що, як співається в одній пісні, «настоящих буйных мало, вот и нету вожаків». А якщо такі таки з'являться? Тим паче, що для остаточної дестабілізації ситуації в одній окремо взятій країні багато людей і не треба.

На витівки нашого владного бомонду звикли дивитися крізь пальці навіть західні ревнителі демократії. Сьогодні це, зрештою, цілком виправдано вже хоча б тому, що у 2012-му в нас потрібно

якось провести європейський футбольний форум. Але не спішіть звинувачувати свято футболу у сліпоті євробюрократів – якби не воно, то градус цинічного «пофігізму» щодо українських реалій був би, напевне, навіть вищим. Західний світ і так уже дав фактичну згоду на існування в Україні двопартійної «гойдалки» за зразком переважно англосаксонських країн, не розуміючи (а може, й чудово розуміючи), що в наших умовах це означатиме лише п'яне хитання біля краю прірви.

Запобігаючи західній ласки, досі обділений нею Янукович погодився навіть здати останню символічну ознаку наших минулих геополітичних амбіцій – центнер збагаченого урану, що зберігався в українських лабораторіях. Звісно, ніхто

Закінчення на 2-й стор.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ ГЛАМУРУ

Андрій МОРОЗОВ

Гламур віє там, де хоче. Його дух проникає всюди, де б ми не опинились: у пабі, на стадіоні, у молитовному будинку. Крізь рожеві окуляри брендів, реклами, пі-ар технологій слідкує за світом його «всевидаче око». Спокуси ринку дають відчуття причетності до чогось нібито вищого, справжнього, а гламурний дискурс диктує, якими ми повинні здаватися іншим у ліжку, в офісі, на похоронах. Система функціонує таким чином, що банальні процеси купівлі-продажу прикриваються суспільно значущими примарами, конвенціональними «стильно», «богемно», «культуро». Так створюється ілюзія життя, «мейнстріму», у такий спосіб нас легітимізують, надають право бути. І тоді споживачеві починає здаватися, що золота труна, закопана біля Кремлівської стіни під залпи тисячі гармат, чогось справді варта. Але де сьогодні архетипове божественне дитя, що викриє цей обман і нагадає, що за парадним фасадом урочистих промов гниє і смердить купа кісток, і що пам'ять нащадків – невдячна річ? Хто знає, можливо, справжнє обличчя гламуру слід шукати не в тусовці, а у черепках та нутрощах, які з маніакальною впертістю зображує Дем'єн Хьорст.

Безперечно, ми всі отруєні духом споживання. В цьому плані *Pierre Cardin* чи *Dior* нічим не відрізняються від секонд-хенду; перші створюють ілюзію аристократизму, останній – ілюзію демократизму. Про нас турбуються, тільки щоб лишити в рамках ринку. Щойно ми виходимо за межі «гонки споживання», суспільство списує нас з рахунку. Захоплені в полон калейдоскопом товарів, ми самі перетворюємося на товар. Але рано чи пізно з нас здирають ярлик і замінюють на щось новіше, бо строк нашої придатності (адаптаційної спроможності до перманентних змін) закінчується. І ніякі ін'єкції ботоксу не рятують найгламурніших тусовщиків від того, щоб бути викинутими на смітник історії.

Міфи споживання перетворюють всі наші вітальні імпульси на щось позбавлене повноти життя. І відтоді ми всі стаємо чимось схожими на Че Гевару у «Макдоналдзі» – «глянцевими», але передбачувано стерилізованими. Гламур нейтралізує навіть затятих бунтарів, перетворюючи їх на «ікону» стилю. Така нейтралізація гарантує знищення духу спротиву. Ринкові цінності запобігають революції ефективніше, аніж тоталітарні режими, за повалення яких революціонери готові боротися до смерті. Бунт стає

не більше ніж модним аксесуаром, частиною іміджу. Мова йде, отже, про тоталітарний конформізм, небезпечний ще й тим, що він розвиває культурні, релігійні та національні ідентичності. Відомо, що самотність багатьох народів гартувалась під час авторитарно-тоталітарних режимів, в герметичних умовах общини, анклаву чи гетто. Але кому потрібні полум'яні підпільники у нічному клубі чи стрип-барі? Чи пройдуть *face control* і *dress code* народні месники з вибухівкою в кишенях?

Ідеали суспільства споживання магічно спокусливі, але недовсяжні. Неможливо бути стовідсотково «в курсі» новинок ринку, стежити за коливаннями моди, бути повністю рекламно залежним, хоча саме в цьому й зацікавлені всі потужні транснаціональні корпорації. Медії завжди на півкроку попереду нас, а ми приречені на вторинність. Це змагання Ахіллеса та черепахи: те, що ти купив вчора, сьогодні вже анахронізм. Купуючи товари, ми здобуваємо знаки щастя, що дістаються взаємінчаста. Але ми хочемо купити щастя як деякий зовнішній статус, а не досягти його як внутрішнього стану. Відтак, залишаємося такими ж нещасливими і знову шукаємо розради в безкінечному шопінгу.

Розважальні шоу, блокбастери, скандали VIP-тусовки викликають у пересічного телеглядача відчуття недосяжної сюрреальності. Все це сприймається як паралельний простір, абсолютно недоступний життєвому досвіду. По той бік моніторів лежить своєрідне «заекрання», де не чути про старість, хвороби, невдачу чи, тим паче, смерть – найрадикальнішу форму невдачі. Під сонцем софітів, у декораціях, досконаліших та красивіших за природний ландшафт, живуть «святі» і культурні герої, зірки з далеких галактик. Їхні зображення не дуже й схожі на людей – даються знаки дива пластичної хірургії та комп'ютерних програм. Ця каста обраних перебуває у вічності, звідки насолода, розваги та надлишок благ променіють через край нашого телевізора. А ми ловимо ці дари по цей бік екранів, жадібно пожираємо їх очима. Відтак, мета життя простих смертних – потрапити у віртуальний рай шляхом імітації, ритуального відтворення подій світських хроніки. Якщо раніше наслідували святих та аскетів плоті, то зараз рольовими моделями стали аскети духу, – ті, хто спокушає і сам піддається спокусам. Хорхе Луїс Борхес у оповіданні «Три версії зради Іуди» висловив парадоксальну думку, що стимулом дій апостола-зрадника був гіпертрофований аскетизм духу: «в його вчинках було грандіозне смирення,

він вважав себе негідним того, щоб бути добрим... Іуда шукав пекло, бо йому було досить того, що Господь блажен. Він вважав, що блаженство, як і добро – це атрибут божества, і люди не мають права привласнювати його собі».

У добу постмодерну роль таких «аскетів духу» виконують порно-актори чи світські левиці на кшталт Періс Хілтон – нова генерація смиренних іуд. І що більше ми у захваті від їхнього способу життя, тим менше лишається місця для справжніх цінностей: святої любові, добра, самовідданості, вірності, шляхетності. Немовби компенсуючи цей ціннісний вакуум, ми продовжуємо будувати вежу до неба, хоча знаємо, що даремно. Замість царства небесного, заглиблюємося все далі у територію мертвих, звідки немає вороття. Це дискурс небуття, в якому змагаються ілюзії та порожнеча, де реальність здається примарою, а примари видають себе за реальність. А ми – елементи цього смислового поля, сенс якого давно втрачений – відпочатку мертві, бо ніколи не народжувалися в реальне життя.

Як прокинутись від смерті, набути втрачену людську природу, віднайти смисл екзистенції? Кожному належить не тільки знайти відповідь самому, але й запропонувати свою братню допомогу тим, хто заблукав у лабіринтах «гламурного» світу. □

Політика уповільненої дії

Закінчення, початок на 1-й стор.

не каже про необхідність відновлення ядерного статусу в оглядній перспективі – та й сама по собі сотня кілограмів названої речовини не дає такої можливості. Понад те: ядерний статус є досить архаїчним елементом системи національної безпеки, що зазнає стрімкої девальвації мірою вдосконалення сучасніших засобів сили – психоінформаційної зброї, генетичних технологій тощо. Проте хіба цією логікою послуговувався наш найвищий посадовець під час Вашингтонських перемовин із Бараком Обамою й іншими американськими очільниками? Принаймні офіційно чи не головним мотивом такого рішення декларувалося забезпечення українського урану від потрапляння до рук міжнародних терористів. Отже, наша влада, по суті, розписалася у власній неспроможності забезпечити недоторканність стратегічних матеріалів на формально підконтрольній їй державній території!

Радує у цій ситуації лише одне: своєю непродуманою політикою нова влада, як і попередня, невідворотно наближається до тієї «точки неповернення», за якою нас чекатиме або повний колапс і розвал державного організму, або його швидке переформатування. *Tertium non datur* – третього не дано, як казали римляни. Тим же, кому ці міркування здаватимуться надто вже песимістичними, можна порадити дізнатися, як огидна гусинь перетворюється на прекрасного метелика. Трансформація постколониального (і неогонимічного!) українського соціального субстрату на державу нашої мрії може видатися такою само раптовою й несподіваною.

культурний оглядач

КІНА НЕ БУДЕ

Аліна ДЕНИСЕНКО

Основна проблема українського кінематографа, що в останні десятиліття фактично не продукує новий матеріал, звісно, полягає у відсутності державних коштів на нього. Однак чи спонсоруються голлівудські фільми урядом США? Кінокомпанії, режисери, продюсери, актори не утримуються бюджетом, вони незалежні від держави – і цей факт не заважає їм знімати фільми з багатомільйонними бюджетами. Серед трьох найбільших та найвідоміших кіностудій України повністю у власності держави перебуває одна – імені Довженка, контрольний пакет акцій Одеської теж усе ще залишається в руках держави, а от Ялтинська повністю перейшла у власність російських підприємців. У принципі знімати є де: на сайтах цих кіностудій різних форм власності охочих займатися кінематографом запевняють у високій оснащеності знімальних майданчиків та професійності персоналу. Але українського популярного кіно досі немає: ні україномовного, ні російськомовного, ні німого.

Очевидно, українські режисери/сценаристи/продюсери не можуть порозумітися зі спонсорами – запропонувати їм такий матеріал, що справді принесе хороший прибуток. Тому залишається нарікати на безсилий уряд та наводити приклад багатомільйонних дотацій російського Білого Дому на кінематограф. Незважаючи на те, що сусіди займаються різноманітними жанрами, все ж найбільшою популярністю користуються фільми на історичну тематику. Російський уряд розуміє, що кіно – хороший пропагандист. У нас або цього не розуміють, або не зацікавлені у пропаганді. Хоча створення міфів про національних героїв ще ніякій країні не зашкодило, лише сприяло ідентифікації і вирізнення себе на тлі інших.

Чому ж націоналсвідомі режисери так пориваються знімати не масове, зрозумі-

ле кожному, а документальне чи взагалі андеграундне кіно? Спочатку треба міф створювати, а потім уже його деконструювати. Українські ж міфи примарні і ледве живі. Шевченко з мечем чи пістолетом не бігав, та і Леся Українка – не Жанна Д'Арк. Ці постаті достатньо відомі українському пересічному громадянину, однак у їхньому житті замало екшену як для пригодницького кіно, що захоплює насамперед постійною зміною дій і подій. Фільм про Олексу Довбуша сьогодні забутий, а Богдан Хмельницький уже набрид. У стрічці «Тигролови» 1994 року за однойменним романом І. Багряного режисер не акцентує на сценах небезпечних полювань, атеї головного героя, так живо описаних автором роману. Відсутній «екшн». Сніги тайги, замерзлі озера, різноманітність фарб непролазного лісу – невикористані приманки глядацької уваги.

Якщо зараз зняти рімейк на «Сад Гетсиманський», то ця жахлива історія українського політ'язня неодмінно захопила б маси. У ній є й жорстокі сцени побиття, і лінія кохання, і постійне відчуття напруги та інтриги. Хочете довести широкою масам, що голодомор був злочинним – покажіть це. «Марія» Уласа Самчука чи «Жовтий князь» Барки, зафільмовані сучасними засобами, будуть набагато впливовішими за документальні фільми, в яких демонструються злочинні документи, поодинокі фото жертв та розповіді очевидців. На екрані має розіграватися драма, що забезпечуватиметься не лише бездоганною грою акторів, а й кольором плівки, саундтреком, якісними спец ефектами: зображення має тиснути на глядача новітніми технологіями, таким чином поєднуючи минулі події із сучасністю.

Утім, не лише трагедіями та боротьбою може захоплювати українська література, як і наше кіно. Узяти, приміром, романи Домонтовича – «Доктор Серафікус», «Дівчинка з ведмедиком», «Без ґрунту» – небуденні історії про почуття кохання без приторних гепі-ендів. Хочеться містики –

Одне з перших зображень, що видає пошукова система Google на запит «українське кіно», багато для кого виразно символізуватиме несучасність вітчизняного кінематографа

віднаходимо її як у класичних авторів (наприклад, у Тодося Осьмачки), так і в сучасних (Т. Малярчук, Ю. Андрухович) – національна нечисть не поступається іноземній. Узагалі сучасна українська література так і проситься бути втіленою у молодіжних комедіях чи просто молодіжних фільмах (так-так, це романи і Карпи, і Жадана, Пиркало, Дереша і т.д.).

Серіали можна знімати не лише за «Чорною радою», а й за романами Дністрового (про суворі реалії тернопільських житлових масивів). У відповідь на захоплення заходу детективними історіями варто було б екранізувати «Око прірви» В. Шевчука – жахлива таємниця монахів, що нібито зцілюють людей, точно не залишить байдужими глядачів.

В Україні є чимало небідних людей, які могли б фінансувати кінопроекти. Хтось володіє футбольним клубом і буде для нього стадіон, а інший може мати інтерес у кінематографічній справі. Тільки от зацікавити таких людей вкрай важко роздумами про високе мистецтво і рафінованого глядача. Поки не буде розквіту масового кіно, доти не буде й артаху, бо альтернатива – це завжди реакція на масові явища. □

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПЕРШОГО СЕРЬОЗНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО САМВИДАВУ

Олег КОЦАРЕВ

26 березня у «Смолоскипі» відбулася презентація книги-дослідження Олесь Обертаса «Український самвидав», присвяченої нелегальним і напівлегальним публікаціям антитоталітарного опору 1960–1972 років.

Ця книга є, напевно, першою спробою узагальнити самвидавний досвід шістдесятників. І вже в цьому полягає її важливе значення. Також істотно, що книга Обертаса через дослідження і нагадування підтримує актуальність самвидаву для нашої культури та історії, адже навіть у ті роки самвидав був розповсюджений серед доволі обмеженого кола людей, тож, аби ця сторінка не «забулася», її треба час від часу актуалізувати. Крім того, важливість дослідження в тому, що воно вельми яскраво демонструє ті змістовні й стилістичні особливості публіцистики шістдесятників, котрі певною мірою вплинули й на обличчя сьогоденної української журналістики. У цьому сенсі добре, що Олесь Обертас опублікував не лише свій аналіз явища, а й зразки самих текстів самвидаву та різноманітні ілюстрації.

Автор поділяє розвиток українського самвидаву на три періоди. Перший – 1960–1962 – став часом його зародження на тлі хрущовської «відлиги», коли неофіційно друкувалися переважно літературні й літературно-критичні твори, мемуари тощо. У другому (1963–1965) періоді автори обережно і часто анонімно почали критикувати радянську владу, переважно озираючись на постулати марксизму-ленінізму. Самвидав ставав елементом мирного антирадянського інтелектуального опору. Й останній період (1965–1972), каталізований початком арештів та інших форм тиску на інтелігенцію, став часом радикалізації громадсько-політичного напрямку самвидаву.

Директор видавництва «Смолоскип» Ростислав Семків під час презентації відзначив, що ця книга продовжує серію досліджень молодих учених і що жодне інше видавництво України не займається так цілеспрямовано самвидавом. «А між тим, самвидав був дуже цікавим явищем української культури. З одного боку, він засвідчує, що в ті роки в нашій країні вже виникли механізми спротиву радянській системі, але й показує, наскільки слабким іще був цей спротив».

Осип Зінкевич, голова видавництва, пригадав ті роки, коли мав справу з самвидавом, будучи по той бік «залізної завіси». «Коли до нас, за кордон, приходив самвидав з України, ми вже знали, що робити. Ми передавали ці матеріали

еміграційній українській пресі, на радіо «Свобода», в західні ЗМІ, робили все, аби якомога більше людей дізналися про ті порушення людських і національних

Олесь Обертас, Євген Сверстюк, Осип Зінкевич

прав, що відбувалися в Україні. Знаєте, ні в шістдесяті, ні в сімдесяті роки ніхто навіть надії не мав на те, що СРСР може впасти, а Україна здобуде незалежність. Звісно, не мали таких надій і ті, хто створював самвидав. І попри те, вони продовжували свою справу, не сподіваючись ні на що і знаючи, що їх може за це чекати. Що їх спонукало не відмовлятися від, здавалось би, геть безнадійної діяльності? Це питання хвилює мене і тепер».

На презентації виступив дослідник і колекціонер самвидаву Вахтанг Кіпіані. Він сказав, що після виходу цієї книги необхідно продовжити дослідження самвидаву пізніших років, сімдесятих і вісімдесятих. «Із найбільшим захопленням я прочитав першу частину «Українського самвидаву». Гадаю, її можна просто зараз цілком брати і вставляти до підручника з історії. Взагалі, у праці зібрано цінний корпус назв і текстів, але, на жаль, немає чіткої вказівки, де їх можна знайти, що видано, а що ні. А ще я радив би більшу увагу звернути, наприклад, на таке видання, як «Воля і Батьківщина»».

Юрій Зайцев був одним із рецензентів книги. «Це справді великий поступ у вивченні антирадянського руху, – зазначив він. – І дуже важливо, що в книжці «Український самвидав» є велика кількість прикладів, документів. Вони допомагають відчувати, як це все було. Колись КГБ хотіло, аби самвидавні публікації зник-

ли безслідно, щоб світ їх ніколи не побачив, а ось сталося навпаки, і це не може не тішити. Єдине, що непокоїть, – чи не доведеться нам найближчим часом відновлювати конспіративні навички минулих років?»

Щодо таких побоювань значно поміркованіше висловився Василь Овсієнко. Він сказав, що все-таки сьогодні маємо вільну країну, однак, швидше за все, доведеться докласти зусиль для захисту свободи слова та інших демократичних досягнень. «Я гадаю, що треба видати корпус самвидаву, хоча б найважливіші твори. А ще дуже чекаю на продовження презентованої сьогодні книги. І хочу нагадати, що тодішній український самвидав, як і загалом антитоталітарний опір, робила не якась одна партія чи окрема група людей. Це робили дуже різні діячі, об'єднані прагненням до змін».

Далі виступив Микола Плахотнюк. «Я зробив уже десять конспектів цієї книжки, – здивував він усіх присутніх. – І тому скажу зауваження та побажання. Передусім я би відзначив дещо надмірний екскурс в історію російського самвидаву (що наголосила у своєму виступі також і Валентина Чорновіл). А ще порадив би в майбутньому ввести в обіг більше зразків та авторів самвидаву, особливо так званих неорганізованих».

Олекса Різників прочитав свою поезію, присвячену, зокрема, «Українському віснику». Олесь Сергієнко порадив, що нарешті молоді дослідники звернули увагу на явище шістдесятницького опору. «Це перша ластівка, і дай Боже, щоб не остання! Адже тема невичерпна і потребує багато молодих і активних дослідників». А Микола Сулима, представник Інституту літератури, висловив сподівання, що Олесь Обертас якраз і продовжить власне дослідження та напише докторську дисертацію. Цікавим був також виступ Мирослава Мосюка з Одеси.

Несподіванкою і здивуванням для присутніх було, коли ведучий вечора О. Зінкевич, представив приступним кошиком свого знайомого, радянського дипломата Володимира Чорного, який у ті часи працював у представництві УРСР при ООН. В. Чорний розповів, як тодішні українські дипломати були зобов'язані вивчати самвидав і доповідати про нього керівництву Радянської України. «Тож коли хтось із діячів тогочасної

влади каже, що вони, мовляв, нічого не знали про самвидав чи про спротив шістдесятників, – це брехня. Їм регулярно надходили доповідні. І реакція на них не була однозначною. Далеко не завжди влада прагнула неодмінно розправитися з дисидентами». Зі слів Чорного можна зробити висновок, що часом сама наявність самвидаву як свідчення існування опору стримувала «яструбів» у комуністичній владі, змушувала діяти м'якше.

Своїми спогадами, вже з іншого боку барикад, поділився й Олесь Шевченко. Він розповів про те, як одного разу обдурих кагебістів. Він ішов із приятелькою й ніс портфель, повний самвидавчої продукції, коли побачив «хвіст» ззаду та осіб у цивільному попереду. Вихід з абсолютної безперспективної ситуації виявився елементарним: Шевченко вийняв із портфеля пусту папку і дав її приятельці, а та стрімголов побігла, ніби хотіла врятувати цю надзвичайно важливу річ. Кагебісти відразу ж погналися за нею, а Олесь Шевченко отримав час, достатній, щоб забігти до себе на роботу й переховати матеріал.

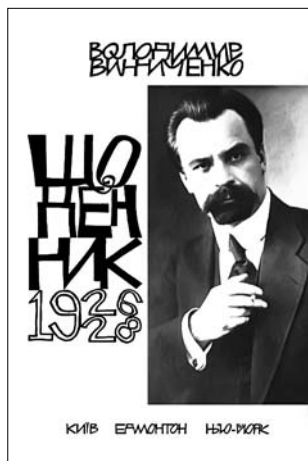
Олександр Шугай сказав, що неправильно вважати слово *самвидав* перекладом російського *самиздата*, адже ще Іван Багряний свого часу видав свою «Аве Марію» нелегально та підписав її: видавництво «Сам». А мати Олесь Обертаса, Ніна Обертас, розповіла, що перше знайомство з антирадянським спротивом відбулося в Олесь ще тоді, коли йому було кілька місяців: їхній дім тоді обшукували.

Євген Сверстюк у своєму глибоко вдумливому виступі відповів на риторичне запитання Осипа Зінкевича про те, чому творці українського самвидаву вели свою безнадійну боротьбу: «Щоб не відбувалося навколо, в людини все одно існує природна потреба сказати правду. Саме в цьому секрет самвидаву та його сила. Самвидав привернув увагу багатьох людей у світі до України і змусив нас самих більше себе поважати. Що ж до самої книжки, вона мала би з'явитися значно раніше. Приємно, що автор добре відчуває текст і матеріал, книга вийшла дуже гарна».

Наостанок виступив сам Олесь Обертас. Він сказав, що його книга не претендує на охоплення всього самвидаву, в нього були свої обмеження. Зокрема й те обмеження, що під самвидавом у цьому дослідженні розуміються лише ті публікації, котрі копіювалися й поширювалися з рук у руки вже поза волею автора. А ще Олесь Обертас закликав надсилати зауваження чи поради щодо книжки «Український самвидав». □

НОВІ ВИДАННЯ «СМОЛОСКІПА»

Винниченко, Володимир. Щоденник. Том третій (1926–1928). – К.: «Смолоскип», 2010. – 624 с.

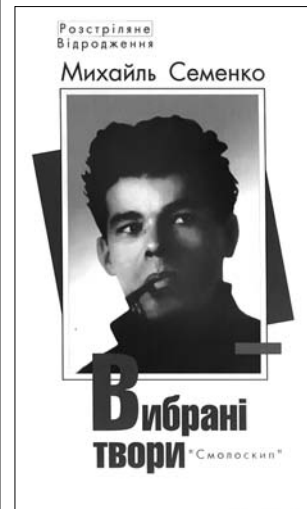
Третій том щоденникових записів видатного українського політичного діяча, прозаїка, драматурга і художника Володимира Винниченка охоплює період 1926–1928 рр. Це довгоочікуване продовження двох попередніх книг, що виходили друком в Едмонтоні–Нью-Йорку в 1980 та 1983 роках і містили записи 1911–1920 і 1921–1925 років. Авторські систематичні нотатки якнайкраще відтворюють атмосферу, в якій жив митець, являють допитливому читачу лабораторію його творчості, а разом сповнені величезною кількістю інтимних переживань, політичних візій, філософсько-публіцистичних і психологічних роздумів Винниченка. Видання розраховане на широкі кола шанувальників української та світової літератури, культури та історії.

Тарнашинська Людмила. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). – К.: «Смолоскип», 2010. – 632 с.

У монографії досліджуються історико-літературний та поетикальний аспекти українського шістдесятництва в іменах. Такий вимір (окремі профілі на тлі покоління) дозволяє читачеві побачити епоху і в поставах, і через призму творчості, а також скласти уявлення про «зоряний інтеграл» того покоління, яке залишило такий значний слід в українській культурі.

Семенко Михайль. ВИБРАНІ ТВОРИ / Упоряд. і передм. Анни Білої. – К.: «Смолоскип», 2010. – 688 с. (серія «Розстріляне Відродження»).

Михайль Семенко (1892–1937) – один з найжвавіших і найзагадковіших учасників літературного процесу початку ХХ століття. До видання увійшли поетичні, прозові й драматичні твори письменника, написані протягом 1910-х – початку 1930-х років, а також його маніфестографія, що уможливило зіставлення програмових положень футуризму і його творчої реалізації. Водночас книга містить матеріали, присвячені постаті культуртрегера у контексті футуризму – як одного з найбільш реалізованих напрямів українського авангарду. Може бути використана як посібник у школах і вищих навчальних закладах.

Маріанна КІЯНОВСЬКА: «2009 рік – початок великого перелому в літературі»

Маріанна Кіяновська є одним із символів сучасного поетичного Львова, її твори належать до найсилаботонічніших зразків нинішньої української поезії. Віднедавна Кіяновська стала також прозаїком. А ще вона – одна з лауреатів «Смолоскипу». Ми поспілкувалися з нею про літературні підсумки останнього часу, сюжети, метафори, політику та інші речі, з яких «ростуть» вірші та життя.

стосується поезії наймолодших. Бабкіна, Хаддад, Шувалова, Горобчук, Коробчук, ти, Любка, можливо, Пасічник, Якимчук – оці молоді поети пишуть уже зовсім інакше, ніж писалося в 90-х. Тексти творяться практично без

ри голови – на поезію, на прозу, на переклад і на писання наукових статей. Тобто я – ніби багатоголовий дракон. Голови мої між собою, безумовно, спілкуються, але користуватися я щоразу можу тільки одною. На превеликий жаль...

Що для тебе центральне – образ, метафора чи сюжет, динаміка?

– Це залежить від завдання. Чесно кажучи, для мене найважливішим у написаному є саме послання. Те, що мені треба сказати – тут і тепер. Образ, сюжет – це вже вторинні речі. Ну, і дуже важко досягати того, щоби сказане будило відруховий фізіологічний резонанс, як тоді, коли ми кричимо у відповідь, тому що на нас кричать. Власне, оце найскладніше: досягти живої пульсації тексту, фізичної матеріальності слів і пауз, ритму дихання... Стефанік, Фолкнер, «Пані Делловей» Вірджинії Вульф, перші книги Франсуази Саган – як казала одна моя товаришка, там все тримається на теорії відносності Ейнштейна. Справді, це так: у літературі є тексти, які змінюють саму природу часу... Але я переконана: це не має нічого спільного з майстерністю. Лише з Божественним Провидінням.

Чи по-різному ти відчуваєш, розумієш силабо-тоніку та верлібри?

– Силабо-тоніку і верлібри по-різному відчувають усі. І верлібр, і силабо-тоніка можуть дати свободу, а можуть її позбавити. Це тільки здається, що є вибір, що він залежить від бажання. Насправді все вирішує неможливість висловити ЦЕ інакше. Я пишу не тільки римовані вірші, до того ж, як перекладач, я працюю з дуже різною, в тому числі і з силабічною поезією. І тут я також не маю вибору. «Тілом» вірша є не тільки слово, а й ритм. Проте ритмом є й нібито відсутність ритму... Знаєш, я оце щойно подумала: питання про верлібр і силабо-тоніку – це як питання, кого ти більше любиш, маму чи тата. У житті бувають всякі аномальні ситуації, але насправді найважливіше, що це рідна мама і рідний тато. Якщо цей вірш – верлібр, значить, він міг народитися лише як верлібр. І крапка.

Одна з речей, якими славиться Маріанна Кіяновська, – це вміння миттєво писати вірші, причому формально цікаві. Як це тобі вдається? Коли ти помітила за собою такі здібності?

– Це не здібності. Це вправи для пальців. Переважно це акровірші. Я їх не вважаю віршами, тому віддаю їх назавжди, позбуваюся їх, принципово не залишаю собі цих текстів. Писання таких акровіршів дає формальну вправність, гнучкість, завдяки цьому мені легше перекладати сонети і т.п. Іноді несподівано виникає образ, який пізніше зринає вже у «справжньому» вірші... На сьогодні я написала їх десь близько трьох тисяч, є люди, яким я написала по декілька іменних акровіршів. Це – як дати сувенір на пам'ять або як грати «в міста» – спосіб не нудьгувати, тому я часто пишу акровірші зовсім не знайомим людям, наприклад, коли їду в поїзді... А видима легкість – від величезної кількості цих акровіршів. Та це не поезія, вони виникають без ніякого натхнення...

Як ти ставишся до спроб політизації літератури? Наприклад, до моди на лівий чи правий дискурс чи до того, що письменників закликають реагувати на поточні політичні події?

– Політизація літератури – явище старе як світ. Софокл і Евріпід, не кажучи вже про Арістофана, Вергілій, Вольтер, Свіфт, Радищев, Куліш, Шевченко... Павличко, Рябчук... І Жадан, і ти, і я – всі ми до певної міри політично заангажовані, просто в силу свого світогляду, етичних переконань. Інша річ, що спроби штучної політизації літератури несуть у собі дуже багато загроз. Деякі з цих загроз – неочевидні, але від того не менш страшні... Безумовно, є письменники політично наївні – але тут не про них мова. Розумні літератори, небезкорисливо віддані злочинній владі, по суті, займаються розтлінням національної свідомості. Між приходом до влади Гітлера і початком Другої світової все ж таки минуло трохи часу... Адаже ж мусило бути щось, що майже до невпізнання перемінило абсолютно здорову і нормальну ідею любові до батьківщини в несамовиту, потворну ідеологію Третього Рейху... А починалося ж тоді в Німеччині власне з того, про що ти кажеш: з нібито невинної моди на певні погляди, з книжок і кінофільмів... Я для себе відповідаю на поставлене тобою питання так: кожен робить свій власний вибір.

Письменник (як і кожен, хто письменником не є) має право на громадянське волевиявлення, зокрема на те, щоби публічно задекларувати свої погляди. Але якщо він це робить не за покликком серця, а у відповідь на заклик, примус чи цілком конкретну фінансову пропозицію з боку того чи іншого гравця політичної шахівниці, він стає причетним до морального розтління своїх і наших дітей. Політика в нас уже традиційно робиться дуже брудними руками... Не знаю, чи ти помічав: у Польщі слова «справжній патріот» викликають повагу, те саме – в США, у Франції, в усьому світі. А в нас «справжній патріот», особливо під час виборів, вимовляють з більшим чи меншим відтінком презирства... Що це, як не наслідок тотальної громадянської деморалізації суспільства, розтління окремими політиками, журналістами, письменниками чи не найсвятішого – самого поняття любові до Батьківщини? Мені оце пригадався анекдот про Карамзіна, якого російські емігранти у Франції запитали: «Як там у нас, в Росії?» – і який відповів одним словом (вмістивши у нього абсолютно все): «Крадуть»... Так от, якби мене запитали отак про сьогоденні Україну, я відповіла би двома словами: «Крадуть і брешуть». І Бог їм суддя...

Чи художній переклад для тебе більш творча чи більш механічна робота?

– Переклад для мене – це однозначно дуже творча робота. Але я не можу порівнювати його з писанням віршів чи прози. Як я вже казала, я це роблю «різними головами».

Що ти зараз пишеш? Чи плануєш видання нових книжок?

– Я готую зараз цілком рукописну (ага, власне так!!!) книгу віршів – «Вірші не для друку». Сподіваюся, десь у травні відбудуться перші презентації цієї збірки, якою, до речі, заопікувалося видавництво Мар'яни Савки. Це буде надзвичайно дивна книга. Я тішуся, як дитина, її дивністю, – чесно!

Як Маріанна Кіяновська проводить свята?)

– Новий рік – уже традиційно – з Мар'яною Савкою і Юрком Чопиком, у колі друзів; моя донька, Настуся, ще десь у жовтні починає мене запитувати, чи ми будемо святкувати Новий рік з «тьотєю Мар'яною». Ну, а Різдва, Йордан, Великдень – традиційно, вдома, з сім'єю...

Підготував
Олег Коцарев

Маріанно, яким тобі запам'ятався минулий рік у літературі?

– Я відчуваю 2009 рік як рік початку великого перелому – можливо, навіть співмірного з перетвореннями уяви та способів письма в добу авангарду. Мені здається, наша література нарешті більш-менш «опанувала теорію», тобто засвоїла (щоправда, не конче перетравивши) теоретичний доколалітературний дискурс Європи і США, недоступний у нас аж до початку 90-х минулого століття. Тепер, судячи з усього, починає формуватися зовсім нова українська література, достатньо відмінна від попередньої. Мені здається, саме 2009–2014 роки (чи якось так) за кілька десятиліть, коли з'явиться необхідна перспектива, буде визнано «зоною вододілу». Двотисячні були в нас якимись зовсім глухими і безживними, майже як ура-соціалістичні п'ятдесяті, але ж за ними тоді прийшли «шістдесятники», які заповнили існуючу лакуну десь аж до початку 80-х... Зараз – майже те саме. З'явилось дуже багато надзвичайно цікавої, але, по суті, недозавершеної прози: Цілик, ти, Романенко, Антипович, Галя Ткачук, інші... Крім того, я читала рукописи стронговського й Альбіні Позднєвої... Текстам наймолодших не вистачає глибини, дійсно романної структурності, техніки опису і конструювання діалогів, взагалі, ще дуже багато чого бракує, вони як явище все ще в процесі формування, письменники твого покоління ще не стали майстрами, але, безумовно, це вже явище: такої прози у нас ще не було. І йдеться не про якісь формальні «штучки», а про відображення, відлуння загальноцивілізаційних процесів, пов'язаних з трансформаціями словесності. У вашій прозі дуже багато пошуку і відваги. І постмодерної вседозволеності – в позитивному значенні цього слова. Мені справді страшенно цікаво, що буде далі. Те саме

відчуття межі – а також без відчуття переступання межі. Це добре і погано водночас. І ще одне. Тексти – надто ж останнім часом – пишуться без відчуття дому, молоді (й не дуже молоді) автори занадто прагнуть бути перекладеними, а відтак пристосовуються до певної – тої чи іншої, іноді доволі специфічної – кон'юнктури. Думаю, це – однозначно погано. Без відчуття дому неможливе саме поняття ідентичності. А письменник, позбавлений ідентичності, фактично безликий. Тарас Прохасько, Жадан, Портяк, Забужко, Матіос – стовідсотково «батьківщинні», навіть, може, «малобатьківщинні» письменники. Без вібрації отих «малих батьківщин», без усвідомленого голосу крові насправді неможливо писати про найважливіше. 2009 рік – завдяки романам Забужко, Шкляра (хоч до того були книги Портяка, Матіос) є для мене знаменним яврем тим, що у нашій прозі нарешті знову актуалізуються поняття «Батьківщина», «спадкоємність», «минуле».

Які маєш враження від свого, умовно кажучи, прозового дебюту? Як на мене, твоя прозова книжка дістала чимало схвальних відгуків. А сама ти нею задоволена?

– Ні. Це була перша спроба. Мені, щоби написати роман, треба ще дуже багато вчитися. Я взагалі не вмію будувати складного багаторівневого сюжету. Мені бракує звичайного ремісничого вміння «вдягнути і нагодувати» персонажа, тобто зробити його дійсно живим, «з плоті і крові». В цих новелах багато всякого, чим я не задоволена. Мені в цій книзі справді добре вдався лише лабіринт.

Що легше й приємніше писати – поезію чи прозу?

– А що легше і приємніше їсти – морозиво чи маслини? Це – певною мірою взаємовиключні речі. По суті, в мене є аж чоти-

Будемо вдячні Вам за надіслану інформацію про події громадсько-політичного та культурного життя молоді!

Думки авторів публікацій у «Смолоскипі України» не завжди збігаються з точкою зору редакції!

«Смолоскип України»
Щомісячний часопис
творчої молоді України

Засновник – видавництво «Смолоскип»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 2032 від 17.06.96 р.

Редакційна колегія:

Петро Вознюк,
Ольга Обертас,
Ростислав Семків,
Олег Коцарев

E-mail: mbf.smoloskyp@gmail.com, http://www.smoloskyp.org.ua

Адреса редакції:

Видавництво «Смолоскип»
04071, Київ, вул. Межигірська, 21
☎ (044) 425-23-93
☎ і факс: (044) 463-78-52

Віддруковано в КП КОР «Друкар»
02100, м. Київ, вул. Краківська, 6-А

Замовлення № 70
Тираж 3500 прим.